

ADAM KUBIŚ

III KONGRES TEOLOGÓW POLSKICH (14—16 IX 1976 r.)

Stało się zwyczajem w Polsce, że wszyscy teologowie spotykają się co kilka, a ostatnio co pięć lat, aby obradować nad ustalonym wcześniej tematem. Tradycja ta sięga okresu międzywojennego. Istnieje jednak pewna różnica pomiędzy ówczesnymi a dzisiejszymi zjazdami. Kongresy sprzed drugiej wojny światowej (1928, 1933, 1938) organizowane były przez Polskie Towarzystwo Teologiczne, które posiadając swe oddziały we wszystkich ośrodkach nauki katolickiej mogło skupiać w swoich szeregach większość jej przedstawicieli. Zaraz po wojnie patronowało ono jeszcze dwu kongresom teologicznym o charakterze ogólnopolskim: w 1946 r. na KUL i 1948 r. w Krakowie z okazji 550-lecia Wydziału Teologicznego UJ. Obecnie Polskie Towarzystwo Teologiczne działa jedynie w Krakowie i dlatego nie posiada możliwości podejmowania akcji o szerszym zasięgu.

W 1958 r. Komisja Episkopatu ds. Nauki Katolickiej zwołała na KUL zjazd rektorów i profesorów wszystkich polskich zakładów teologicznych, tj. uczelni akademickich i seminariów duchownych diecezjalnych oraz zakonnych. Dokonano wówczas przeglądu powojennego stanu nauki katolickiej w Polsce zarówno od strony kadr jak i prowadzonych badań. Powołano do życia tzw. sekcje profesorskie, które swoją strukturą organizacyjną oraz podjętymi zadaniami nawiązywały do wcześniej istniejących wzorców w Polskim Towarzystwie Teologicznym oraz na KUL. Pierwszy kongres zwołany w Lublinie w 1966 r. poświęcony został teologii *Vaticanum II*, a zwłaszcza jej przyswajaniu na gruncie polskim. Refleksja nad relacjami zachodzącymi pomiędzy teologią a antropologią była tematem kongresu w 1971 r. zorganizowanego również na KUL.

Ostatni kongres odbył się w Krakowie. Obrady miały miejsce 14—16 IX 1976 r. w XIII-wiecznym, niedawno odnowionym mogiłskim opactwie cysterskim w Nowej Hucie. W kongresie uczestniczyło 700 teologów. Byli to głównie przedstawiciele akademickich

uczelnii katolickich w Polsce oraz wyższych seminariów duchownych diecezjalnych i zakonnych. W obradach kongresowych wzięło udział także kilkunastu księży biskupów. Goście zagraniczni nie byli oficjalnie zaproszeni. Kilku z nich znalazło się na sali obrad dzięki prywatnym zaproszeniom od kolegów z Polski.

Stronę merytoryczną kongresu przygotowała Komisja ds. Nauki Katolickiej oraz Rada Naukowa Episkopatu Polski, na czele których stoi arcybiskup metropolita krakowski kard. K. Wojtyła. Temat Kongresu *Teologia nauką o Bogu* uzupełniał tematykę poprzedniego kongresu, który się zajmował miejscem człowieka w teologii. Jednocześnie nawiązywał do kryzysu, przez jaki przechodzi współczesna teologia w poszukiwaniu dla siebie nowego wyrazu, czego szczególnym objawem jest powstawanie coraz to nowych typów teologii oraz przewaga orientacji horyzontalnej nad wertykalną. Dlatego wydało się rzeczą wskazaną podjąć tematykę, w świetle której uczestnicy kongresowi mogliby pogłębić własną wizję uprawianych dyscyplin teologicznych i to zarówno co do stosowanej metody jak i pod względem samego przedmiotu.

Ustalanie samej tematyki nastąpiło w drodze konsultacji na kilku zebraniach Komisji, odbywanych niekiedy łącznie z przedstawicielami sekcji profesorskich (18 III i 14 V 1974 r.; 24 II i 20 V 1975 r.; 11 V 1976 r.) oraz Rady Naukowej Episkopatu (11 V 1973 r.; 13 V 1974 r.; 21 V 1975 r.; 12 V 1976 r.). W ten sposób dokonano wyboru głównego tematu obrad. Następnie został powołany ściślejszy komitet (kard. K. Wojtyła i bp B. Bejze oraz profesory: Z. Chlewiński, M. Jaworski, A. Kubiś, J. Kudasiwicz, A. Zuberbier i A. Święcicki), który na swych spotkaniach (29 IV i 20 V 1975 r.) opracował w szczegółach profil i tematykę kongresu. Ponadto przewodniczący i sekretarze Komisji odbyli dwa posiedzenia z prelegentami sesji plenarnych (24 II i 10 V 1976 r.) w celu bliższego omówienia i uściślenia problematyki referatów.

Ks. kard. K. Wojtyła w przemówieniu inauguracyjnym ujął następująco myśl przewodnią kongresu: „Potrzeba mówienia o Bogu stanowi samą istotę nauki, która nazywa się teologią. Jest to potrzeba wywołana w szczególny sposób słowem samego Boga, faktem, że Bóg sam przemówił, że naprzód sam dał świadectwo o sobie „poprzez rzeczy stworzone” (KO 3), a „na koniec w tych czasach przemówił do nas przez Syna (por. Hbr 1,1—2)” (KO 4). Wraz z tym wchodzimy jednak w wymiary myśli i mowy ludzkiej. Teologia rodzi się na tym gruncie. Świadectwo stworzeń oraz Słowo Boga przyjęte z wiarą pracują w niej w obrębie ludzkich procesów i struktur poznania, formułują się w ludzkim języku. Teologia sta-

nowi nieoddzielną od wiary potrzebę mówienia o Bogu w kategoriach ludzkiego poznania. W ten sposób staje się nauką swoistą, niemniej autentyczną, ze swoją własną, ściśle naukową problematyką, metodami, rozgałęzieniami specjalistycznymi itp.”.

Jako pierwszy wygłosił referat ks. prof. dr S. Kamiński pt. *Epistemologiczno-metodologiczne uwagi o teologii*. Po nakreśleniu typologii metod uprawiania teologii autor przedstawił postulowaną koncepcję poznania teologicznego i jego metody. Koncepcja ta uwzględniałaby tendencje występujące we współczesnej teologii, ale jednocześnie byłaby nauką o Bogu i wykorzystywałaby osiągnięcia ogólnie przyjęte w filozofii nauki. Warunki te — jego zdaniem — wydaje się spełniać teologia pojęta jako „rewelacjonizacja” przyrodzonej wiedzy o Bogu i jego relacji do człowieka. Przedmiotem w punkcie wyjścia tak rozumianej teologii jest wszystko, lecz *sub ratione Dei* i w świetle objawienia, które stanowi kryterium kontroli wiedzy przyrodzonej oraz źródło uzasadnienia dla systemu prawd teologicznych.

Wyrazem współczesnego kierunku podkreślającego tzw. pierwotność danych biblijnych w teologii, a więc konieczność tego, co Bóg objawił, był następnie dwugłos ks. dr. J. Chmiela i ks. doc. dr. hab. J. Kudasiewicza nt. *Hermeneutyczny aspekt teologii biblijnej* oraz *Biblijne podstawy teologii*. Według ks. Chmiela Pismo św. powinno być rozumiane w tym samym duchu, w jakim zostało napisane. Same badania natury historyczno-literackiej nad Biblią, jakkolwiek konieczne i coraz to bardziej realizowane, nie rozwiązują jeszcze całkowicie tego zagadnienia. Aktualnie istnieje potrzeba wypracowania metody teologicznej dla teologii biblijnej, badającej dane objawienia. Metoda ta winna: 1) wychodzić od faktów, czyli doświadczenia religijnego przedstawionego w Biblii, a nie tylko od języka, który się odczytuje; 2) opierać się na rozumie ludzkim, bez faworyzowania jakiegokolwiek systemu filozoficznego; 3) być związana ze społecznością wierzących, czyli z Kościołem w ogóle, a z magisterium kościelnym w szczególności. Z kolei ks. Kudasiewicz starał się odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób należy korzystać z Pisma św. w teologii. Przed *Vaticanum II* punktem wyjścia były dla niej przeważnie tezy urzędu nauczycielskiego Kościoła, a Biblia dostarczała tzw. argumentów na potwierdzenie teologicznych twierdzeń. W ujęciu II Soboru Watykańskiego jest odwrotnie, tzn. Pismo św. ma być punktem wyjścia w badaniach teologicznych, czyli teologia powinna rozpoczynać od tematów biblijnych.

Rezultaty teologii pozytywnej, szczególnie biblijnej, są przedmiotem opracowania przez teologię systematyczną. Tym, co obecnie uderza w tej dziedzinie pracy teologicznej, jest pluralizm teologicz-

ny. Zagadnienie to podjął ks. dr S. Napierała w referacie *Elementy teorii pluralizmu teologicznego*. Referent odróżnił pluralizm skrajny, który usiłuje zalegalizować wielość rozmaitych teologii, nawet sprzecznych, naruszających jedność samej wiary i Kościoła, od pluralizmu realistycznego. Ten ostatni nie kwestionuje żadnego istotnego aspektu prawdy objawionej, manifestując się w wielości i różnorodności perspektyw widzenia, tradycji, formuł wzajemnie się dopełniających i scalających w nadrzędnej jedności katolickiej. Konkretną formą, ku jakiej zdaje się orientować współczesna pluralistyczna twórczość teologiczna, jest teologia rodzima, która realizuje zadanie postulowane przez *Vaticanum II*, aby zbawcze orędzie przemyśleć i wyrazić w kategoriach pojęciowo-językowych właściwych tradycjom i kulturom kościołów lokalnych.

Teologia katolicka posiada szczególnie związek z magisterium. Tematem tym zajął się ks. dr B. Inlender w referacie *Magisterium w strukturze teologii katolickiej*. Wychodząc z analizy wiary i jej stosunku do objawienia prelegent wskazał na znaczenie autorytetu religijnego istniejącego w Kościele jako społeczności wiary oraz na wzrastającą rolę dialogu wewnątrzkościelnego w rozwiązywaniu napięć, jakie się wyłaniają pomiędzy magisterium a teologami. Do zagadnień szczególnie obciążających wzajemne relacje teologii i magisterium, wymagających dalszych pogłębionych studiów, należy np. właściwa interpretacja dogmatów oraz mocy wiążącej zwyczajnego nauczania w Kościele.

Kościół katolicki stale podkreśla, że akt wiary zakłada „racje wierzenia”, motywy wiarygodności o charakterze w dużej mierze filozoficznym. Odnosi się to przede wszystkim do poznania Boga. Problem filozoficznego poznania Boga w kontekście współczesnej refleksji myśli ludzkiej stanowił przedmiot kolejnego dwugłosu ks. prof. dr. M. Jaworskiego i ks. doc. dr. hab. E. Morawca: *Współczesne formy negacji teologii naturalnej oraz Możliwość teologii naturalnej*. Ks. Jaworski stwierdził, że współczesna forma negacji teologii naturalnej dotyczy przede wszystkim idei Boga implikowanej przez metafizykę rozumianą jako ontoteologia. Według tej orientacji pojęcie Boga ma być nieosiągalne na gruncie tradycyjnej metafizyki. To zaś pojęcie, do którego się tam dochodzi, nie odnosi się do Boga, o jakim jest mowa we wierze, ponieważ dotyczy czegoś bytującego na wzór rzeczy, co w życiu społecznym i indywidualnym ludzi nie posiada znaczenia. Ks. Morawiec wykazał, iż wspomniana wyżej krytyka pojęcia Boga jest słuszna jedynie w przypadku, gdy przyjmie się esencjalną interpretację tradycyjnej metafizyki, taką jaką uprawiał m. in. M. Heidegger. Natomiast w świetle tradycyjnej metafizyki egzystencjalnie zinterpretowanej pojęcie Bo-

ga ze względu na właściwą mu treść może być odnoszone do Boga, religii czy wiary.

Teologii jako nauki o Bogu, jakkolwiek autonomicznej, nie można uprawiać w izolacji kulturowej. Posiada ona odniesienie do innych nauk, które stanowią dla niej cenną pomoc. Zagadnienie to było tematem dwugłosu ks. doc. dr. hab. Z. Chlewińskiego i ks. prof. dr. J. Majki *O psychologicznych oraz socjologicznych uwarunkowaniach idei Boga*. Ks. Chlewiński przedstawił tezę, że chociaż nie da się stworzyć w ścisłym znaczeniu pojęcia Boga, to jednak można badać Jego ideę, która jako zespół sądów i przekonań ulega różnym deformacjom. Jak w każdym pojęciu, tak samo i w pojęciu Boga dają się wyróżnić znaczenia denotacyjne (aspekt poznawczo-informacyjny) oraz konotacyjne (aspekt emocjonalno-wartościujący). Jeżeli idzie o świadomość religijną dziecka, psycholodzy badają genezę oraz cechy i etapy rozwoju idei Boga. Szczególnego znaczenia nabiera tutaj zagadnienie antropomorfizmu, zwłaszcza wpływu struktury rodzinnej (obrazu ojca). Z drugiej strony doniosła jest rola kształcenia religijnego. Jednak posiadana przez dzieci czy ludzi dojrzałych idea Boga nie może być sprowadzona tylko do subiektywnej projekcji przeżyć i doświadczeń człowieka. Ks. Majka zajął się ideą Boga w świetle socjologizmu zwracając uwagę, że problem ten pojawia się na terenie takich dyscyplin jak filozofia religii, socjologia religii, psychologia religii, a ostatnio także w różnych działach teologii. Klasyczne formy socjologizmu stworzyli A. Compté, E. Durkheim i marksizm. Marksistowska teoria o społecznej strukturze religii przyznaje dzisiaj, że potrzebna jest metodologiczna dyscyplina w badaniach nad religią.

Każdego dnia po referatach sesji plenarnych miała miejsce dyskusja. Zabierali w niej głos następujący uczestnicy kongresu: 14 IX — ks. W. Słomka (KUL), ks. W. Pietkun (Białystok); 15 IX — ks. Z. Mościcki (Siedlce), ks. S. Olejnik (ATK), ks. J. Knapik (Augsburg, RFN), ks. W. Hryniowicz OMI (KUL), A. Święcicki (ATK), o. A. Jankowski OSB (Kraków), ks. J. Sieg (Kraków), ks. bp M. Rechowicz (Lubaczów), ks. A. Nossol (KUL), ks. J. Rutowski (Płock), ks. A. Santorski (Warszawa), A. Adamski (KUL), o. J. A. Kłoczowski OP (Kraków); 16 IX — ks. B. Dembowski (ATK), ks. A. Bardecki (Kraków), ks. A. Zuberbier (ATK), ks. J. Stępień (ATK), J. Zvěřina (Praha). Po zamknięciu dyskusji odpowiadali prelegenci: Kamiński, Chmiel, Napierała, Inlender i Jaworski. W dyskusji podjęto przede wszystkim zasadniczy temat kongresowy, wnosząc cenne formalne i merytoryczne uzupełnienia. Np. zwrócono uwagę, że problematyka ogólna nie mogła w jednakowym stopniu

zainteresować uczestników kongresu. Wzięli bowiem w nim udział nie tylko teologowie, ale również filozofowie, psychologowie, socjologowie, muzykologowie oraz filolodzy klasyczni. Stąd bliższą faktycznego stanu rzeczy byłaby np. nazwa „Kongres nauk kościelnych”. Wysłunięto też myśl, aby tradycyjną orientację teologii polskiej ku teologii zachodnioeuropejskiej uzupełnić większą znajomością wschodniej myśli teologicznej. Akcenty polemiczne dotyczyły głównie referatu ks. prof. Kamińskiego oraz widocznej w programie kongresu przewagi tematyki filozoficznej nad teologiczną. Zabrakło np. wypowiedzi dogmatyka o idei Boga. Również referaty biblijne nie zadowolily wielu, ponieważ poruszały sprawy na ogół znane już teologom. Natomiast nie dotknęły idei Boga w Biblii.

Częścią istotną prac kongresowych były także obrady sekcji profesorskich, odbywane przez pierwsze dwa dni po południu. Sekcji ogółem jest dziewiętnaście: filozoficzna, psychologiczna, socjologiczna, teologii fundamentalnej, biblijna, dogmatyczna, mariologiczna, teologii moralnej, teologii ekumenicznej, liturgiczna, teologii pastoralnej, homiletyczna, katechetyczno-pedagogiczna, teologii życia wewnętrznego, prawa kanonicznego, historii Kościoła, historii sztuki kościelnej, muzyki i śpiewu kościelnego, filologiczna. Nie obradowała tylko sekcja mariologiczna. Niektóre z sekcji dzielą się na podsekcje, np. w sekcji filozoficznej jest ich pięć: logiki, metafizyki, filozofii przyrody, etyki, historii filozofii. W przyszłości planuje się utworzenie dalszych sekcji, zwłaszcza patrystyki. Zgodnie z zaleceniem Komisji Episkopatu ds. Nauki z dn. 18 VI 1976 r., postulującym podjęcie przez poszczególne sekcje ogólnej problematyki kongresu na własnym odcinku pracy dydaktyczno-naukowej, sekcje te stosując właściwe sobie metody badawcze wzięły na warsztat pracy główny temat kongresowy. Rezultaty prac przedstawili kongresowi w specjalnych sprawozdaniach przewodniczący sekcji podczas sesji plenarnej ostatniego dnia obrad.

Sekcja filozoficzna (przewodniczący ks. prof. dr S. Kamiński) poświęciła swe zebranie zagadnieniu przygodności, które występuje u podstaw wszystkich form argumentacji za istnieniem Boga. Wygłoszono i przedyskutowano dwa referaty: *Próba uściślenia tradycyjnej argumentacji za realnością aspektu przygodności rzeczy* (ks. K. Kłósak); *Koncepcja realnej różnicy między istotą a istnieniem w trzeciej drodze na istnienie Boga* (ks. bp B. Bejze).

Sekcja psychologiczna (przewodniczący ks. doc. dr hab. Z. Chlewiński) obradowała nad problematyką psychologii religii. Przedmiotem dyskusji były trzy referaty: *Psychologiczna interpretacja genezy religii* (ks. J. Pastuska), *Psychologiczna analiza kryzy-*

sów religijnych (ks. F. Głód) i *Psychologiczna motywacja w postawie ateistycznej* (ks. S. Kuczkowski).

Głównym tematem obrad sekcji socjologicznej (przewodniczący ks. prof. dr J. Majka) były społeczne aspekty niewiary w Boga. Ks. J. Krucina zanalizował *Socjologiczne teorie ateizmu*, a ks. M. Radwan omówił *Teorie sekularyzacji*. Na bazie tych referatów przeprowadzono następnie panel nt. *Propozycja i metoda badań nad ateizmem w Polsce* (F. Adamski, ks. J. Majka, ks. Z. Jonaczyk, ks. J. Mariański, ks. M. Radwan).

Sekcja teologii fundamentalnej (przewodniczący ks. prof. dr E. Kopeć) obradowała łącznie z sekcją ekumeniczną (przewodniczący ks. dr W. Hładowski). W pierwszym dniu przedstawiono referat pt. *Status teologii fundamentalnej na tle współczesnych przemian w teologii i biblistyce* (ks. S. Nagy) oraz komunikaty: *Integralna koncepcja Zmartwychwstania* (ks. E. Kopeć); *Zarys historiografii problemu Jezusa w marksizmie* (ks. Cz. Teklak); *Znaczenie dialogu ekumenicznego dotyczącego posług kościelnych dla wywodu apologetycznego o apostołskości Kościoła* (ks. W. Łydka). Ponadto złożono kilka komunikatów na piśmie, które nie zostały wygłoszone z braku czasu, np. *Rola apologetyki w zespole nauk teologicznych* (ks. T. Gogolewski — ks. W. Hładowski). W drugim dniu zajęto się w sekcji ekumenicznej dwoma zagadnieniami: *Poszukiwania ekumeniczne jako droga do pogłębienia nauki o Bogu* (o. A. Hauke-Ligowski OP), *Pluralizm teologiczny w świetle poszukiwań ekumenicznych* (ks. S. Moysa SJ).

Sekcja biblijna (przewodniczący ks. doc. dr hab. H. Langkammer) dostosowała w szczególnie sposób swoją tematykę do tematu kongresu, o czym świadczą: referat *Obraz Boga w S. Testamencie* (ks. S. Grzybek) i komunikaty o idei Boga w psalmach (s. E. Ehrlich, ks. S. Łach), *Księga Kronik* (ks. J. Łach) i w księdze Syracha (ks. S. Stańczyk). W drugim dniu o. A. Jankowski przedstawił proces tworzenia się pneumatologii biblijnej mówiąc nt. *Od Ducha Jahwe do Ducha Parakleta*.

Na posiedzeniach sekcji dogmatycznej (przewodniczący ks. prof. dr A. Zuberbier) wygłoszono trzy referaty: *Chrystologiczna konkretyzacja pojęcia Boga* (ks. A. Nossol), *Uwagi na temat języka teologii* (ks. A. Santorski); *Czy teologia jest eklektyczna?* (ks. A. Zuberbier).

Uczestnicy sekcji teologii moralnej (przewodniczący ks. doc. dr hab. F. Greniuk) skoncentrowali swoją uwagę na dwóch problemach: *Bóg powołujący człowieka do życia moralnego w ramach wspólnoty zbawczej* (ks. S. Olejnik) oraz *Wspólnotowy charakter moralności ludu Bożego* (ks. F. Greniuk). Podano też

sześć komunikatów: *Wspólnotowe oblicze moralności według augu-
styńskiej koncepcji Christus totus* (ks. A. Młotek), *Podstawo-
we wymiary nauki o Bogu i człowieku w doktrynie teologicznej
papieża Grzegorza Wielkiego* (ks. S. Rosik), *W jakiej mierze te-
ologia moralna w różnych okresach swych dziejów była nauką o
Bogu?* (ks. F. Greniuk), *Naczelna zasada teologii moralnej a
układ religijnych relacji człowieka* (ks. S. Witek), *Teologia na-
uką o Bogu* (ks. W. Słomka), *Bóg teologii moralnej* (ks. T. Si-
korski).

Również na sekcji liturgicznej (przewodniczący ks. prof. dr W.
Schenk) referaty związane były z tematyką kongresową: *Bóg
Ojciec w liturgii* (ks. A. L. Szafranski), *Modlitwa przez
Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie* (ks. B. Margański),
Modlitewna interpretacja psalmów w liturgii godzin (ks. W. Da-
nielski).

Tematy sekcji pastoralnej (przewodniczący ks. doc. dr hab. R.
Rak) stanowiły uzupełnienie teoretycznych referatów sesji ple-
narnych. Dwa pierwsze ukazywały Boga nie tyle jako źródło, ile
jako cel, do którego wszyscy mają dojść: *Prymat miłości Boga w
duszpasterstwie* (ks. F. Woronowski), *Eschatologia w dusz-
pasterstwie* (ks. W. Turek). Referat trzeci *Teologia pastoralna
jako nauka teologiczna* (ks. F. Blachnicki) stwierdzał, iż
zbawcza wola Boga, skoncentrowana w Chrystusie, stanowi punkt
wyjściowy i zasadniczy przedmiot teologii pastoralnej.

Obrady sekcji homiletycznej (przewodniczący ks. dr. H. Pa-
giewski) koncentrowały się wokół dwóch kwestii: *Bog pod-
miotem i treścią kościelnego przepowiadania* (ks. M. Bozowski)
oraz *Współczesne problemy językowe w akcie komunikowania
objawienia Bożego* (ks. W. Basista).

Na sekcji katechetyczno-pedagogicznej (przewodniczący ks. doc.
dr hab. J. Charytański) wygłoszono prelekcje: *Badania do-
tyczące deformacji pojęcia Boga u dzieci i młodzieży* (ks. J. Tar-
nowski), *Wyniki badań dotyczących obrazu Boga u dzieci ucze-
szczających na katechizację* (ks. T. Wołoszyn). Ponadto zostały
przedstawione komunikaty na temat obrazu Boga w następują-
cych pracach: *Mały Katechizm*, Katowice 1971; podręcznik *Zo-
stań z nami, Panie*, Poznań 1971; druga część katechizmu *Bóg z
nami*, Kraków 1971; podręcznik *Mój katechizm*, Poznań 1974;
katechizm *Przyjdź Jezu*, Olsztyn 1970; podręcznik inicjacyjny
Pójdź do Jezusa, Płock 1971 (ks. S. Lazarowicz, ks. T. Chro-
mik, ks. J. Zimniak, ks. J. Kraszewski, ks. K. Torla, ks.
H. Sondelj).

W czasie obrad sekcji teologii życia wewnętrznego (przewod-

niczący ks. dr E. Chat) wygłoszono dwa referaty: *Czym jest teologia życia wewnętrznego* (ks. S. Nowak) oraz *Duchowość instytucji świeckich* (ks. J. Zbiciak).

Sekcja prawa kanonicznego (przewodniczący ks. prof. dr M. A. Myrcha) zajmowała się dość zróżnicowaną problematyką, którą przedstawiono w następujących prelekcjach: *Współzjednoczenie (communio) determinuje charakter władzy i prawa w nim istniejące* (ks. M. Żurowski SJ), *Alternatywne propozycje rozwiązań w projekcie prawa małżeńskiego* (ks. J. Rybczyk), *Problemy odpowiedzialności administracji kościelnej* (ks. J. Krukowski), *Kościół — jego konstytucja i prawo w tajemnicy zbawienia* (ks. R. Sobański), *Stan prac nad kodyfikacją prawa Kościołów Wschodnich* (ks. P. Pałka — komunikat). Problematyka tych prelekcji była tylko pośrednio związana z głównym tematem kongresowym. Chodziło w niej głównie o ukazanie powiązań prawa kanonicznego z teologią oraz zbawczym dziełem urzeczywistnianym w Kościele i przez Kościół jak również istotnych funkcji prawa kanonicznego w tym dziele.

Obrady sekcji historii Kościoła (przewodniczący ks. bp prof. W. Urban) skupiały się najpierw na zagadnieniach z zakresu kultury kościelnej: *Duchowość św. Brygidy* (ks. J. Swastek), *Biblioteka przy kościele św. Jakuba w Nysie wyrazem kultury duchowieństwa śląskiego* (ks. J. Mandziuk), *Biblioteka kanonika wrocławskiego Jerzego Wawrzyńca Budaeya z Lhor z XVII w.* (bp. W. Urban — referat odczytano). Dwa dalsze referaty miały odrębną tematykę: *Nauka Abrahama Bzowskiego o prymacie papieskim* (ks. J. Pater), *Praca charytatywna ks. ks. misjonarzy w Polsce w latach 1651—1939* (ks. A. Baciński).

Program sekcji historii sztuki kościelnej (przewodniczący ks. doc. dr B. Przybyszewski) wyszedł naprzeciw tematyki centralnej kongresu, o czym świadczą tytuły wygłoszonych referatów i komunikatów: *Tryptyk Mariacki w Krakowie jako wyraz wiary w Boga objawiającego się w Chrystusie* (ks. W. Smoleń), *Działalność kulturalna Hugo Koltątaja jako wyraz wiary w Boga stwarzającego, nauczającego i nagradzającego* (ks. J. Kuś), *Sąd ostateczny Jana Memlinga w Muzeum Pomorskim w Gdańsku* (ks. B. Przybyszewski), *Idea Boga w sztuce sakralnej i wpływ sztuki sakralnej na wychowanie religijne chrześcijanina* (ks. W. Mrówka), *Wyrażenie idei doksologiczno-eschatycznych w wystroju architektonicznym oraz programie ikonograficznym kościoła cysterskiego w Krzeszowie na Śląsku* (ks. J. Dąbski) *Diis Manibus a Vivas in Deo. Zmiana pojęć Boga u starożytnych rzymian i pierwszych chrześcijan rzymskich* (ks. J. Langmann).

Referaty sekcji muzyki i śpiewu kościelnego (przewodniczący ks. doc. dr hab. K. Mrowiec) poruszały z jednej strony problematykę historyczną, z drugiej zaś dotyczyły praktyki muzyczno-liturgicznej: *Charakterystyczne cechy śpiewów ordinarium missae w polskich graduatach średniowiecznych* (ks. J. Pikulik), *Diakonia muzyki w budowaniu chrześcijańskiej wspólnoty* (ks. F. Blachnicki), *Alleluja z wersetem w liturgii mszalnej wczoraj i dziś* (ks. I. Pawlak).

Na sekcji filologicznej (przewodniczący ks. dr J. Wójcik) referenci nawiązywali zasadniczo do przewodniej myśli kongresu: *Ewolucja semantyczna i kształtowanie się terminu 'teologia' w okresie antyku helleńskiego i chrześcijańskiego do V w.* (ks. J. Wójcik), *Idea Boga w mistycznych nurtach helleńskich oraz Bóg i doświadczenie Boga w modlitwie starochrześcijańskiej* (ks. H. Wójtowicz). Ponadto ks. J. Sobkowiak omówił genezę, cel i organizację studiów w rzymskim *Pontificium Institutum Altioris Latinitatis* oraz zagał dyskusję nad zagadnieniami związanymi z dydaktyką języka łacińskiego.

Jak wynika z przedstawionej problematyki, obrady sekcyjne zajmowały się tematem kongresu bardziej niż zebrania plenarne, chociaż w różny sposób, zależnie od profilu poszczególnych sekcji. Dlatego praca sekcji stanowiła poważne uzupełnienie prac sesji plenarnych, które — co zresztą podkreślano w dyskusji — poświęcone były raczej sprawom metody i uprawiania teologii, niż jej właściwemu przedmiotowi, czyli rzeczywistości Boga. Zatrzymały się zatem „na progu” teologii jako nauki o Bogu.

Poszczególne sekcje omówiły ponadto na swoich spotkaniach wiele spraw organizacyjnych. Większość z nich dokonała wyboru nowych zarządów, poddała analizie zasady i program działania, wytyczyła kierunek pracy na przyszłość. Na specjalną uwagę zasługuje wysuwany w obradach postulat interdyscyplinarności, tj. współpracy między „pokrewnymi” tematycznie sekcjami. Postulat ten znajdował na kongresie także swoją konkretną realizację dzięki wymianie poglądów i informacji pomiędzy przedstawicielami różnych sekcji.

Podsumowując obrady kongresu teologów polskich ks. kard. K. Wojtyła stwierdził, że temat *Teologia — nauką o Bogu* ujawnił dwie implikacje, z których jedna związana jest ze słowem „nauka”, druga z wyrażeniem „o Bogu”. Polaryzację tych dwu momentów ks. kardynał wyraził w następującym sformułowaniu: „Skoro teologia jest nauką o Bogu i Bóg, *Theos*, stanowi rację konstytutywną teologii, wobec tego zachodzi pytanie, jaką i jak budowaną nauką ma być teologia, aby odpowiadała swej odwiecz-

nej istocie w kontekście współczesnego rozwoju krytycznej myśli naukowej, zwłaszcza filozoficznej". Formuła ta bynajmniej nie oznacza zatopienia teologii w metodologii, lecz stanowi tylko twórczy wysiłek w kierunku potwierdzenia rzeczywistości Boga w świecie współczesnej myśli naukowej, wskazuje na reafirmację dawnych ujęć, zwłaszcza filozoficznych, przy równoczesnym zrozumieniu konieczności nowej interpretacji i prezentacji tych ujęć. Dzięki temu mogło dojść do głosu to, co stanowi *proprium* teologii: czym właściwie jest, a czym nie jest i nie powinna być teologia. Właśnie to *proprium* teologii postuluje, aby sama rzeczywistość Boga konstytuująca i integrująca teologię stała się w przyszłości przedmiotem jeszcze bardziej szczegółowego zainteresowania teologów polskich na następnym kongresie. Zwrócił na to uwagę także ks. Prymas kard. S. Wyszyński w liście skierowanym z okazji kongresu, pisząc m. in., że rozległy temat kongresu *Teologia — nauką o Bogu* powinien być rozumiany jako nauka o Bogu żywym i ożywiającym.

Z innych zagadnień poruszonych w podsumowaniu obrad kongresowych przez ks. kard. K. Wojtyłę należy wymienić sprawy organizacyjne nauki katolickiej w Polsce. W ostatnich latach powołana została do życia Rada Naukowa Episkopatu, w skład której wchodzi z urzędu rektorzy i dziekani katolickich uczelni akademickich oraz niektórzy członkowie z nominacji (łącznie 30 osób). Do głównych zadań Rady należy czuwanie nad rozwojem nauki katolickiej w Polsce. Oznacza to wzięcie przez Kościół większej niż dotychczas odpowiedzialności za rozwój kadry profesorskiej i podnoszenie jej poziomu. Jednym z ostatnich osiągnięć w tym kierunku jest program ujednoczenia charakteru studiów w seminariach duchownych diecezjalnych i zakonnych. Program ten został sformułowany w specjalnym memoriale przyjętym przez Konferencję Episkopatu Polski. Kongres zaaprobował także teksty kilku krótkich telegramów wysłanych do Ojca św. Pawła VI, kard. G. Garrone, prefekta kongregacji *Pro institutione catholica*, kard. S. Wyszyńskiego oraz chorych księży biskupów: A. Baraniaka i W. Urbana.

Kongresy teologiczne są wydarzeniami o dużym znaczeniu dla wewnętrznego życia Kościoła katolickiego w Polsce i chyba jedyne na tę skalę w Europie środkowej. Swoją problematyką sygnalizują orientacje teologiczne, którymi żyje i z którymi się boryka Kościół powszechny. Tym samym stanowią doskonałą platformę konfrontacji „cudzego” z „własnym”, a zarazem próbę zachowania swojej specyfiki w obrębie wspólnej *communio*, chroniąc teologów polskich przed niebezpieczeństwami getta intelektu-

alnego, ale także ucząc ich krytycznego spojrzenia na to wszystko, co się wokół nich dzieje. Dzięki kongresom teologia polska ugruntowuje się w powszechnym dziedzictwie teologicznym Kościoła katolickiego, a jednocześnie wychodzi naprzeciw własnym problemom, stając się coraz bardziej polską. W tym chyba leży **główna** racja potrzeby ich regularnego kontynuowania.